

ØVELSE TIL POLITISKE OG RELIGIØSE BRUD

Lav en liste med alle de politiske og religiøse brud, I kender. Markér brud fra jeres egen levetid.

Placer bruddene i en prioriteret rækkefølge. Begrund jeres valg af rækkefølge.

Karakteriser bruddene ud fra følgende kategorier: ovenfra/udenfra, fredelig/voldelig og langsom/pludselig.

Sammenlign overgangen til demokrati i udvalgte lande (fx England, Frankrig, Danmark, Kina eller Rusland) ud fra de ovenstående kategorier. Udvælg eventuelt et af landene, og undersøg de historiske forudsætninger for og samfundsmæssige konsekvenser af demokratiet.

Diskuter hvorvidt isbjergmodellen (se side 19) kan bruges som forklaring på brud som længerevarende processer.

Når vi i kapitlet skelner mellem religiøse og politiske brud, er det lidt af en tilsnigelse. Der er nemlig ofte sammenhæng mellem de to typer af forandringer i et samfund. Overgangen fra tilbedelsen af asatroens mange guder (polyteisme) til kristendommens ene gud (monoteisme) var fx belejlig for en konge, der var ved at opbygge en central kongemagt i Danmark, fordi man ud fra en forestilling om 'én Gud – én konge' nemmere kunne samle landet. Indførelsen af kristendommen styrkede derfor centralmagten, og er et eksempel på, hvordan religion og politik kan gå hånd i hånd. I det følgende præsenterer vi reformationen, primært som religiøst brud – men et brud med politiske konsekvenser.

Reformationen – et eksempel på et religiøst brud

Som et resultat af den tyske munk og professor Martin Luthers opgør med Pavekirken opstår en *ny kristen hovedretning* i Nordeuropa, nemlig *protestantismen*. Reformationen, som gennemføres i Danmark i 1536, er naturligvis ikke én mands værk, men er en del af en større humanistisk bevægelse i renæssancen, hvor man bl.a. sætter mennesket og dets selvstændige, kritiske undersøgelse og oversættelse af antikke kilder i højsædet. Således vender man fx tilbage til Det nye Testaments oprindelige græske tekst, og opdager derved en række fejloversættelser i den latinske tekst, som blev brugt af den katolske kirke. Martin Luther er en del af denne bevægelse, og han anvender sin sproglige og teologiske indsigt i Bibelen til en kritik af den katolske kirkes fortolkningen af kristendommen. Luther vækker i 1517 opsigt, da han på et opslag på en kirkedør i Wittenberg argumenterer imod pavekirkens afladshandel. Den katolske kirke søgte bl.a. at skaffe penge til sit nye store prestigebyggeri, Peterskirken i Rom, ved at sælge afladsbreve under sloganet: "*Når pengene i kisten klinger, straks sjælen ud af skærsilden springer.*" Denne afladshan-

del afspejlede den katolske kirkes syn på frelse. Mennesket skulle gennem gerninger bidrage til sin egen frelse og rette op på de syndige handlinger, det havde begået, fx ved at bede et ekstra antal bønner, tage på pilgrimsfærd, faste eller ved at købe et afladsbrev, og således afkorte den straf, man ellers skulle have modtaget i skærsilden efter døden. Luther kan ikke finde belæg for denne afladshandel i Bibelen og opfordrer derfor Paven til at erklære den for ukristen. Modsætningsforholdet mellem Luther og Paven uddybes, idet Luther ender med helt at afvise Pavens autoritet, det kirkelige hierarki og kirken som økonomisk og politisk magtfaktor. Resultatet bliver et decideret brud med den katolske kirke, og protestantisk kristendom udskilles som en selvstændig, og ifølge Luther, en mere oprindelig kristendomstolkning.

Luthers kritik af den katolske kirke

MARTIN LUTHER: OM DET ALMINDELIGE PRÆSTEDØMME)

Man har fundet på, at pave, biskop, præst, klosterfolk kaldes den gejstlige stand: Fyrster, herrer, håndværkere og landmænd kaldes den verdslige stand. Det er noget fint opspind og løgn. Dog skal ingen tabe modet af den grund. Det behøver de ikke, for alle kristne er i virkeligheden af den gejstlige stand [...]. Det skyldes alt sammen, at vi har én dåb, ét evangelium, én tro og er kristne i lige grad. For dåben, evangeliet og troen, alene dem er det, der gør folk gejstlige og skaber et kristenfolk.

Og hvis jeg skal sige det endnu mere klart: Hvis en samling fromme kristne lægfolk blev taget til fange og anbragt i en ørken, og de ikke havde

en af en biskop indviet præst hos sig, men blev enige om at vælge én af deres midte, gift eller ugift, og overdrog embedet med at døbe, holde messe, afløse og prædike til ham, så ville han i sandhed være præst, ganske som om alle biskopper og paver havde indviet ham. En skomager, en smed, en bonde, enhver har sit embede og sin gerning i sit håndværk, og dog er alle i lige grad indviede præster og biskopper; og enhver skal være til gavn og tjeneste for de andre med sit embede eller sin gerning.

Martin Luther: *Til den kristne adel*, 1520, hentet fra www.martinluther.dk

MARTIN LUTHER: OM TRO OG GERNINGER

Gode fromme gerninger skaber aldrig nogen-sinde en god og from mand, men en god og from mand gør gode fromme gerninger. Men ligesom troen gør from, sådan gør den også gode gerninger. Ligesom gerningerne ikke gør nogen from og mennesket i forvejen må være from, før han gør gerninger, sådan er det klart, at kun troen, at lutter nåde ved Kristus og hans ord, gør personen tilstrækkelig from

og salig, og at ingen gerning, intet bud er nødvendig for en kristen til salighed, men han er fri for alle bud, og af lutter frihed, for intet, gør han alt, hvad han gør, og søger på ingen måde derved sin nytte eller salighed – for han er allerede tilfreds og salig igennem sin tro og Guds nåde.

Martin Luther: *Om et kristenmenneskes frihed*, 1520, hentet fra www.martinluther.dk

ØVELSE TIL LUTHERCITATERNE

Analyser citaterne, og forklar, hvad det almindelige præstedømme indebærer, og hvordan Luther ser på forholdet mellem tro og gerninger.

På hvilken måde er citaterne udtryk for et brud med centrale tanker i Pavekirken?

Reformationen indebærer også en markant forandring af gudstjenesten, hvor menighedens møde med Guds ord – oversat til modersmål – nu bliver det centrale. I prædikenen forkyndes Guds ord til menigheden, og i salmesangen lovpriser menigheden Gud som svar. Den katolske kirkes syv sakramenter reduceres til to, nemlig dåb og nadver, fordi kun disse handlinger, ifølge Biblen, indstiftes af Jesus. Nadvervinen er ikke længere forbeholdt de gejstlige.

DEN KATOLSKE KIRKE	DEN PROTESTANTISKE KIRKE
Kirken er et nødvendigt mellemlid mellem Gud og menneske. Kirken har dermed monopol på frelse.	Kirken er ikke et mellemlid mellem Gud og menneske. Kirkens opgave er at forkynde Guds ord, og mennesket står direkte overfor Gud (det personlige gudsforhold).
Paven definerer sand kristendom.	Sand kristendom dokumenteres alene ud fra Bibelen.
Det kirkelige hierarki: Skel mellem lægfolk og kirkens autoriteter (fx i form af cølibat).	Det almindelige præstedømme: Alle er lige for Gud.
Kirken omspænder livet fra vugge til grav med syv sakramenter: dåb, konfirmation, brudevielse, den sidste olie, skriftemål, nadver, præstevielse.	To sakramenter: dåb og nadver.
Gode gerninger er en betingelse for frelse.	Mennesket frelses alene i kraft af tro.
Kirken gjorde krav på at stå over den verdslige myndighed, fx igennem Pave Bonifacius lære om de to sværd (1302): det verdslige sværd føres af kongen, men for kirken, mens det åndelige sværd føres af kirken.	Kirken mister sin økonomiske og politiske magt og underordnes den verdslige magt.

Luthers ønske om at afskære kirken fra verdslig magt kommer til udtryk i den såkaldte to-regimentelære. Her adskiller Luther kirkens område, *det åndelige regimente*, og fyrstens og lovens område, *det verdslige regimente*. I det åndelige regimente hersker den kærlige og tilgivende Gud, og kirkens opgave er at forkynde Guds tilgivelse og alle troendes lighed for Gud. Kirken er altså ingen magtfaktor. I det verdslige regimente hersker kongen og loven. Her er der ulighed, og her får man en retfærdig straf for sine uretmæssige gerninger. De to regimenter skal holdes adskilt, idet den politiske og økonomiske magt alene ligger i det verdslige regimente. Men Gud står bag begge regimenter, og derfor er gudstroen hos regenten og den verdslige myndighed også en nødvendig forudsætning for deres embedsudøvelse. To-regimentelæren baner vejen for, at kirken underordnes kongen som repræsentant for den verdslige magt.

Gregorsmessen, 1479, Århus Domkirke. Pave Gregor den Store (540-604) oplever miraklet, at Jesus Kristus viser sig for ham på alterbordet, og blodet løber fra hans sår ned i bægeret til altervinen.

Alterbordsforside, 1561, Torslunde Kirke. Præsten, Hans Jacobsen, fik malet et billede, der skulle vise sognebørnene ved Torslunde Kirke, hvordan en rigtig luthersk gudstjeneste foregik.

ØVELSE TIL BILLEDERNE

Beskriv de to billeder: motivet, personerne og deres indbyrdes relationer, hvad de orienterer sig mod og deres placering i billedets rum.

Hvilke grundlæggende forskelle mellem den katolske og den protestantiske kristendom kan man uddrage af billederne?

Reformationens indflydelse på det danske samfund

Da den protestantiske lære bliver indført i Danmark i 1536 efter en periode med borgerkrigs-lignende tilstande, er resultatet derfor reelt en markant styrkelse af kongemagten og et enormt magt- og prestigetab hos kirken. Kirkernes og klostrenes jord overdrages til kongen, klostrene nedlægges, biskopperne mister økonomisk og politisk magt, kirken mister sit selvstændige retssystem osv. Men som citaterne peger på, har reformationen også på langt sigt fået indflydelse på det danske samfund.

REFORMATIONENS KONSEKVENSER PÅ LANGT SIGT

Biskop Kresten Drejergaard, Odense.

Der er ingen tvivl om, at den lutherske reformation har tilført Europa nogle værdidannelser, som har sat sig nogle tydelige spor i det politiske liv og i vores opfattelse af verden i det hele taget [...]. Jeg vil nævne tre elementer eller værdidannelser i det politiske liv, som alle tre har deres oprindelse i Luthers teologi:

For det første er der ingen tvivl om, at Luthers tanke om de døbtes almindelige præstedømme har bidraget til at udforme det menneskesyn, der er karakteristisk for de nordiske demokratier og velfærdsamfund. Det er en forestilling om det myndige menneske, som selv er ansvarlig for sin praktiske tilværelse, og som derfor ser med skepsis på en hvilken som helst institution og autoritet i samfundet, som kunne gå hen at udvikle sig i retning af det umyndiggørende og det totalitære.

For det andet er der ingen tvivl om, at Luthers skelnen mellem åndeligt og verdsligt har bidraget til en sekulariseringsproces, hvor verden opfattes og ses som et rum for det myndige og ansvarlige menneskes legitime politiske virksomhed og etiske foretagsomhed.

For det tredje er der ikke nogen tvivl om, at Luthers insisteren på, at troen på evangeliet ikke administreres af nogen kirkelig institution eller af noget kirkeligt embede, men at troen i kraft af det forkyndte og hørte ord er en fri sag mellem Gud og menneske, har bidraget til at fremme den individualisme, der kendetegner udviklingen i de efterfølgende århundreder.

Kristendom og politik fra Luther til EU,
hentet fra: www.fyensstift.dk/fileadmin/filer/Stiftsraad

Uffe Østergaard, historiker ved Århus Universitet.

På mange måder forberedte Luthers lære den moderne forståelse af samfundet, der på helt langt sigt resulterede i massedemokrati og velfærdsstat. Først og fremmest ved den vægt han lagde på menighedens rolle og det direkte forhold mellem det enkelte individ og Gud. Præsterne indtog ikke en privilegeret plads som en særlig, hellig stand, men var snarere tekniske eksperter i organisering af gudstjenester og kendere af de hellige tekster. Deres rolle var at være forkyndere, ikke mellemmand mellem befolkningen og Gud. Det gav langt mere plads til menigheden, der blev den bærende institution i kirken [...]. Man skal på den anden side passe på ikke at romantisere lutheranismen i lyset af, hvad den senere førte til. Bruddet med det katolske hierarki gav i første omgang ret frit løb for fanatisme, intolerance og overtro som fx hekseprocesserne, der i 1600-tallet fik et meget grummere forløb i Nordeuropa end i de mere hierarkiske katolske lande i syden. Heksebrændingerne i Danmark-Norge kulminerede under den fromme fanatiker Christian IV, der ellers er så populær i den danske historie-mytologi. Afvisningen af katolicismen førte samtidig til et katastrofalt fald i niveau for de højere uddannelser, idet universiteterne i København og Uppsala forvandlede til primitive præsteskoler, hvor man indoktrinerede en bogstavtro, ortodoks lutheranisme. Den religiøse fanatisme i Skandinavien og lutheranismens tætte forbindelse mellem statsmagt og kirke viste sig effektiv i forbindelse med organiseringen og disciplineringen af den militære *magt*.

Lutheranismen, danskheden og velfærdsstaten,
hentet fra www.universitypress.dk/pdfincludes/1789.pdf